

מנזר אבתימיוס (ח'אן אלאחמר)

המנזר נקרא על שמו של הנזיר הארמני אבתימיוס שהיה מאבות הנזירות הנוצרית במדבר יהודה בתקופה הביזאנטית. אבתימיוס נולד בארמניה בשנת 377 לסה"נ והגיע לארץ ישראל בשנת 405 לסה"נ והוא בן 29 שנים. הוא ונזירים נוספים הקימו מספר מנזרים ובהם מנזר שיתופי (קונוביון) על מצוקי נחל אוג-דיר מוכליך. בשנת 428 לסה"נ הקים

כאן, במישור אדומים, מנזר מתבודדים (לאורה) והתגורר במקום יחד עם תלמידיו. אבתימיוס האריך ימים, נפטר בגיל 97 שנים בשנת 473 לסה"נ ונקבר במנזר.

תלמידיו הרבים של אבתימיוס, שהחלו את דרכם כנזירים צעירים במנזר שהקים, בנו מנזרים רבים ומילאו תפקידים בכירים בכמורה הנוצרית של ארץ ישראל בתקופה הביזאנטית. המפורסמים שבהם היו הנזיר מארטיריוס שהקים את המנזר הקרוי על שמו, ונמצא כיום במרכז העיר מעלה אדומים, והנזיר אליאס שהקים מנזר ביריחו. שניהם מונו מאוחר יותר לתפקיד פטריארך בירושלים.

בשבעה במאי בשנת 482 לסה"נ הפך המנזר של אבתימיוס ממנזר מתבודדים (לאורה) למנזר שיתופי (קונוביון). בעת חנוכת המנזר הועברו עצמותיו של אבתימיוס למבנה קבורה (קריפטה) שנבנה במקום. דבר הקמת המנזר שמלאכתו נמשכה שלוש שנים, והנס שאירע ביום חנוכתו תוארו בצורה דרמטית בחיבור "חיי אבתימיוס" שנכתב על ידי הנזיר קירילוס מסקיתופוליס (בית שאן). קירילוס עצמו שהה במנזר זה ומציין כי בחדר בכנסייה נשמרו פיסות עץ מהצלב האמיתי אשר שובצו באבני חן וזהב.

בניגוד למנזרים רבים אחרים במדבר יהודה שחרבו וניטשו לאחר הכיבוש הערבי באמצע המאה ה-7 לסה"נ, המשיך מנזר אבתימיוס

מנזר אבתימיוס – מבט מצפון-מערב

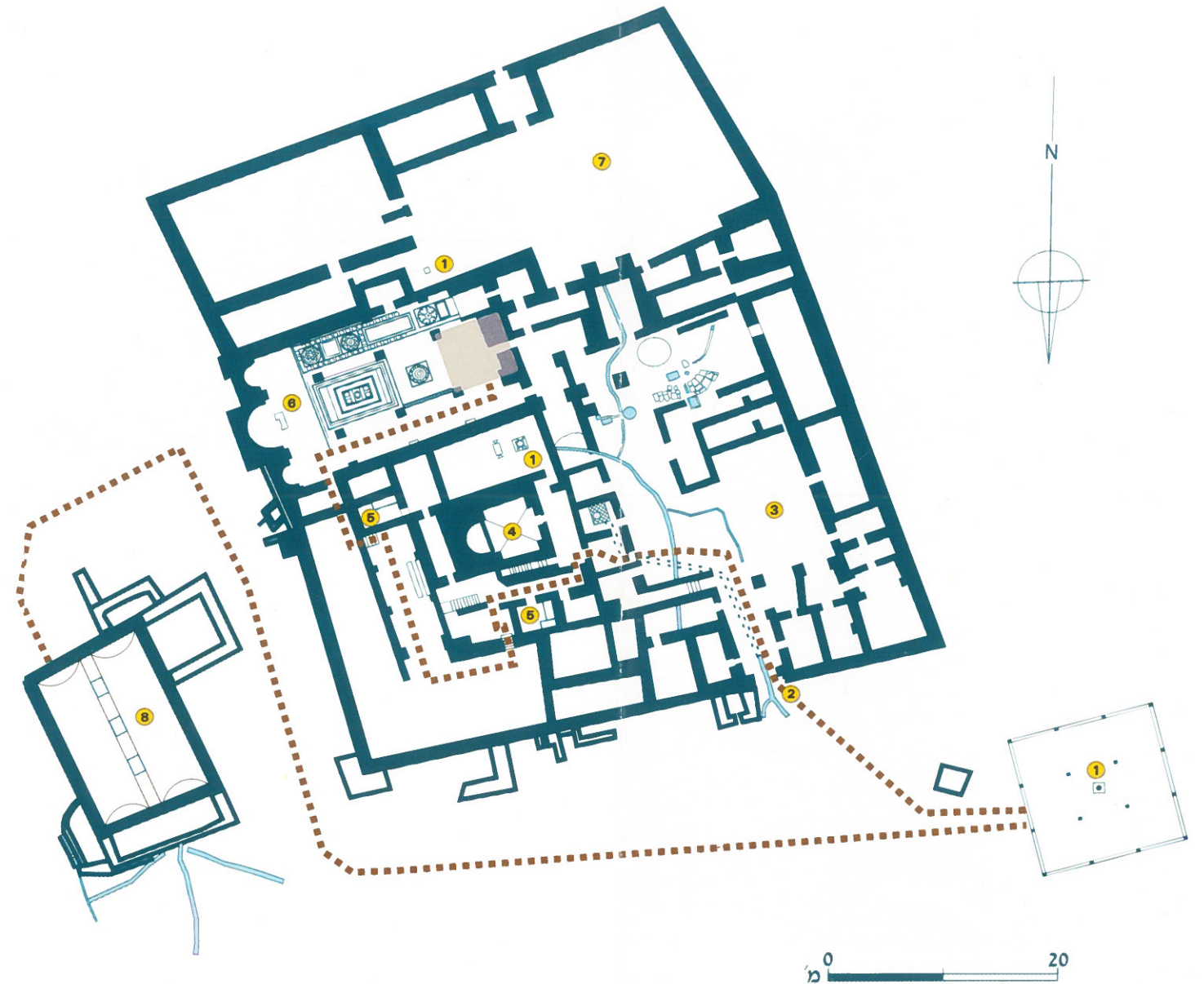
הכנסייה במנזר אבתימיוס

להתקיים ונפגע ככל הנראה ברעידת אדמה שאירעה בשנת 660 לסה"נ. המנזר שוקם והמשיך לשמש כמנזר נוצרי פעיל עד סמוך למסעי הצלב. ההגמון הרוסי דניאל שביקר בארץ בשנים 1106 – 1108 מציין כי המנזר נחרב וניטש. במאה ה-12 הצלבנים שיקמו את המנזר ובנו בו חלקים מחדש. החל מהמאה ה-13 המקום שימש כתחנת דרכים (ח'אן) עד לנטישתו בתקופה העות'מנית.

החפירות באתר החלו בשנת 1928 על ידי החוקר צ'יטי (D.J. Chitty) ונמשכות עד לימים אלה. בחפירות נחשפו מנזר גדול (65 x 54 מ') המוקף חומה, שהכניסה אליו מצפון 2. במרכז המנזר חצר מרוצפת בלוחות אבן מתואמים היטב 3. בחלקו הדרומי נתגלתה ככל הנראה אכסניה לעולי רגל 7. בפניה הדרום מזרחית נחשפה הכנסייה של המנזר שהוקמה על שלושה קמרונות בכדי להגביה מעל סביבתה 6. הכנסייה מהתקופה הביזאנטית נהרסה ולא נשתמרה. השלב האחרון של הכנסייה שנחשפה נבנה חלקו בתקופה הערבית וחלקו בתקופה הצלבנית.

במרכז המנזר נמצא חדר קבורה (קריפטה) ובו קברים רבים בנויים וחפורים המכוסים בלוחות אבן 4. כאן ככל הנראה נקבר גם אב המנזר אבתימיוס.

אחת התופעות המעניינות ביותר במנזרי מדבר יהודה היא מערכת המים, המעידה על המחשבה והעמל הרב שהושקע באיסוף מי הגשמים המועטים שירדו באיזור. קיומם של המנזרים במדבר יהודה היה קשור באגירת מים, ובשנים שחונות שלא ירדו בהן גשמים היו נאלצים לנטוש את המנזרים. זו הסיבה להשקעה הגדולה בבניית מאגרי מי הגשמים במנזרים. ככל שכמות מי הגשמים היתה קטנה כך היו המאגרים גדולים יותר. במנזר זה נתגלו 4 בורות מים ענקיים 1.

מקרא

- 1 בורות מים
- 2 שענר הכניסה
- 3 החצר המרכזית
- 4 הקריפטה (מבנה קבורה)
- 5 תאי נזירים
- 6 הכנסייה
- 7 אכסניה
- 8 מאגר המים התת קרקעי
- תעלות מים
- מסלולי סיור

מנזר אבתימיוס (ח'אן אלאחמר)

השימור והפיתוח באתר נעשו על-ידי יחידת קמ"ט ארכיאולוגיה ביהודה ושומרון ויחידת השימור של רשות העתיקות. החפירות, השימור והפיתוח מומנו על-ידי המינהל האזרחי ביהודה ושומרון.

מנזר אבתימיוס – מבט מצפון

הערות והוראות בטיחות:

- אין לפגוע בעתיקות, ואין לחרוץ עליהן.
- אין לאסוף מזכרות מבין השרידים הפזורים בשטח.
- הכניסה למקומות שלא הוכשרו לביקורי קהל אסורה.
- יש להקפיד ולטייל בשבילים המוסדרים. אין לחצות גדרות, לבצע קיצורי דרך או לדרדר אבנים.
- לנוחיותכם הותקנו במקום פחי אשפה ושירותים. אנא שימרו על הניקיון.

טיוח נעים !

כתיבה: יצחק מגן; **עריכה:** לבנה צפניה;

צלום אוויר: אברהם חי; **צלום:** שלומי עממי;

תוכניות: מנדל קאהן ופליקס פורטנוב; **גרפיקה:** אנה ציפין

– כל הזכויות שמורות לקצין מטה ארכיאולוגיה באיזור יהודה ושומרון –

בצניעות רבה ובהתבודדות שכללה צומות וסיגופים. לשם מחייתם עסקו במעט חקלאות ובקליעת סלי נצרים. במרוצת הזמן נבנו מנזרים אשר ריכוז סביבם נזירים מתבודדים. מנזר מסוג זה נקרא לאורה (שביל). בלאורה חיו הנזירים בכוכי התבודדות נפרדים משך שישה ימים בשבוע, ופעם אחת בשבוע, בדרך כלל בימי ראשון נפגשו במנזר המרכזי לתפילה ולהצטיידות במזון ובחומרי גלם לעבודתם. סוג אחר של מנזר היה הקונוביון (חיי שותפות). היה זה מבנה מרכזי גדול שכל הנזירים התאכסנו בין כתליו. הקונוביון היה שונה באופן מהותי מהלאורה הן מבחינת גודל ומיקומו והן מבחינת אורח החיים בו. בקונוביון שררה משמעת והיה בו סדר קבוע, לעיתים הגיעו אליו נזירים בראשית דרכם כהכנה לקראת חיי פרישות במדבר.

המנזרים הראשונים בארץ ישראל נוסדו על ידי הנזיר הילאיריון בשנת 329 לסה"נ באיזור עזה, ועל ידי הנזיר חריטון אשר ייסד את מנזרו הראשון מנזר פארן (ליד עין פארה) בשנת 330 לסה"נ.

בראשית המאה ה-ה' לסה"נ קיבלה הנזירות במדבר יהודה חיזוק מהותי

עם הגעתו של הנזיר אבתימיוס לארץ ישראל. במאה זו תופסת ארץ ישראל את מקומה של מצרים כמרכז הנזירות הנוצרית. בסוף מאה זו הגיעה תנועת הנזירות לשיאה בהנהגתם של ראשי המנזרים תיאודוסיוס וסבאס. בתקופה זו הוקמו מנזרים רבים וחשובים ובהם: מנזר מר סבא, מנזר מארטייריוס במעלה אדומים, מנזר גראסימוס (דיר חג'לא), הקונוביון ליד עין קלט (סט. ג'ורג' מכוזיבא) ורבים נוספים.

המנזרים נבנו על בסיס תרומות של עשירים, על בסיס ירושות ועל בסיס סיוע שניתן על ידי הקיסרות הביזנטית. סיוע רב קיבלו הנזירים מהקיסרית אבדוקיה שחיתה בירושלים. הקיסר יוסטיניאנוס וקיסרים שקדמו לו תרמו רבות לחיזוקם ולבנייתם של מנזרים רבים באיזור בנימין ובדרום

השומרון כחלק מהמאבק הביזאנטי כנגד השומרונים. כחלק משיפור וחיזוק המנזרים בנה עבורם הקיסר מתקני מים רבים. מנזרים רבים נפגעו בעת כיבוש ארץ ישראל בידי הפרסים ולאחר מכן בידי המוסלמים בתחילת המאה ה-ו' לסה"נ.

חלקם המשיכו להתקיים במשך התקופה הערבית הקדומה וחלקם שופצו ונבנו בתקופה הצלבנית. אחדים מהמנזרים פעילים עד ימינו.

ציור אחד הפסיפסים במנזר אבתימיוס

הגדול ביותר הוא זה שנחשף בצד המזרחי של המנזר ואסף אליו את מי הנגר שמסביב למנזר 8. זהו מאגר מים תת-קרקעי הבנוי שני קמרונות חביתיים המקבילים זה לזה. מצפון למאגר נחשפה בריכת שיקוע ומערכת תעלות מים שהובילו מים למאגר התת-קרקעי.

נראה שהיתה קיימת מערכת שאיבת מים – אנטיליה ששאבה מים מהמאגר לבריכה המצויה מדרום למאגר. האנטיליה היתה עשויה גלגל המסובב על ידי בהמה המהלכת במעגל ומניע שלשלת דליי חרס היורדים לתוך הבאר ועולים ומריקים את המים לתוך הבריכה.

חפירת המנזר החלו בשנות השבעים ועד ימינו, שימורו ופיתוחו נעשו על ידי קצין מטה ארכיאולוגיה והמנהל האזרחי לאיזור יהודה ושומרון.

רצפת הפסיפס בכנסייה

נזירות מדבר יהודה

בתקופה הביזאנטית התפתחה בארץ ישראל, במצרים ובסוריה תנועה גדולה של נזירות נוצרית ונבנו מאות מנזרים.

החל מראשית המאה ה-ד' לסה"נ חדרה תנועת הנזירות גם לארץ ישראל, מן הסתם גם בשל קדושת הארץ במסורת הנוצרית. המניע לתנועת נזירות זו היה אימוץ דרך החיים של ישו, הזדהות עם אורח חייו, וחיפוש דרך להגשמת הבשורה הנוצרית.

מוקדי הנזירות היו בעיקר במדבר יהודה, בבקעת יריחו ובחצי האי סיני. מנזרים נוספים הוקמו באיזור בנימין מצפון לירושלים, בערים הקדושות ירושלים ובית לחם ובבית גוברין שבשפלת יהודה. צפון מדבר יהודה, שנקרא אז "מדבר ירושלים", הפך למרכז נזירות נוצרית בשל היכולת להתבודד במערות ובקניונים העמוקים החורצים אותו מחד, והמרחק הקצר מהערים הקדושות ירושלים ובית לחם מאידך.

הנזירים הראשונים על פי רוב חיו במערות ובמחסי סלע. הם נקראו הרמיטים (שוכני מדבר) ומקום מושבם המבודד נקרא הרמיטאג'. הם חיו